

număr destul de important de cuvinte adoptate de la popoarele peste care au năvălit și care formează substratul, fie că-i numim pelasgi sau carieni cum fac Thucydide și alții, popoare din care unele sunt indo-europene, cum crede profesorul Vladimir Georgiev, altele de altă origine, vorbind limbi cu structură deosebită de cea grecească, și de la care năvălitorii greci desigur au avut multe de învățat și de adoptat: obiecte de cultură, cît și denumirile pe care le dădeau acestor obiecte popoarele de la care grecii le-au luat. Este posibil ca o parte din aceste cuvinte să fi dispărut în limba greacă din epoca clasică.

Și acum dăm lista cuvintelor simple și compuse, a căror formă ni se pare anormală, iar interpretarea lor ipotetică și discutabilă, lucru pe care de altfel Emmett L. Bennett îl scoate suficient în relief în comentariul său. Dăm cuvintele care au asonanță grecească în caractere grecești, iar cuvintele care nu se pot înțelege de fel cu ajutorul limbii grecești le dăm în transcriere cu caractere latine, corespunzătoare valorilor fonetice silabice date semnelor linearului B în descifrarea lui Ventris.

λεγεσρωτήριον (Fr. 343. 1217) « the Spreading of the Couch », în cultul lui Poseidon, necunoscut în epoca clasică.

Fe(h)αλειφές (1215. 1223)¹ « for the anointing of clothing »; dar Bennett, dîndu-și seama că nu e nicăieri obiceiul de a se unge hainele, adaugă: « it might be preferable to say perfuming » (p. 44).

Fe(j)αλειφές (1205. 1217. 1218. 1255) variantă a cuvîntului precedent.

μεθυφοίνηφος (1202) dat ca o posibilitate de lectură, sub multă rezervă (genit.).

θρονο(η)ελλακτήριον (1222) « Drawing of the Throne », ar fi vorba de o ceremonie religioasă cu procesiune, iarăși fără corespondent în riturile ulterioare. Dacă ar fi fost vorba de *θρονοφόριον, după modelul de mai tîrziu παστοφόριον, παστοφόρος mai mergea.

Iată acum și cîteva cuvinte de neinterpretat: *ka-ra-re-we* (1184); *qe-te-jo* (1206. 1241); *sa-pe-ra* (1215); *di-pi-si-jo* (1240. 1220. 1231. 1232); *e-ti-we* (343 etc.), *a-e-ti-to* (1200); *u-po-jo* (1225. 1236); *we-a₂-no-i* (dat. pl.) ἀλοιφᾶ (1225), 'ointment for robes'; *po-ro-wi-to* (1218. 1232); *ka-ra-ni-jo* (Wa 1199).

Cum indicele conține ceva mai mult de 80 de cuvinte pentru textele publicate, iar lista noastră conține vreo 15 cuvinte, proporția cuvintelor îninteligibile sau cu sens îndoielnic e de 20 %, ceea ce e foarte firesc pentru vechimea textelor și mijloacele de investigație reduse ale sensului lor care stau la dispoziția cercetătorilor.

Toate acestea nu micșorează meritele ediției, care se poate socoti definitivă, cu mici modificări care pot surveni dintr-o nouă cercetare directă a tabletelor. De asemenea trebuie să relevăm și meritele comentariilor făcute de un cunoscător, care s-a ocupat de ani de zile de aceste probleme delicate de recuperare a formelor unei ramuri a limbii grecești de mult uitate.

(Aram M. Frenkian)

T. J. DUNBABIN, *The Greeks and their Eastern Neighbours, Studies in the relations between Greece and the countries of the Near East in the eighth and seventh centuries B.C.*, cu un cuvînt introductiv de Sir John Beazley, editat de John Boardman, 96 p. + XVI pl., Londra 1957.

Este cunoscută concepția unor istorici moderni ai antichității potrivit căreia influența orientală s-a exercitat asupra Greciei timpurii din direcția Anatoliei, prin intermediul orașelor

¹ Întrucît totalitatea tabletelor pe care le cităm (cu excepția ultimei) sînt din seria Fr, n-am mai pus această siglă în fața fiecărui număr citat. Deci toate numerele de tablete citate trebuie considerate ca fiind precedate de sigla Fr.

de pe coasta răsăriteană a mării Egee. Potrivit acestei concepții, Ionia, ținutul grecesc care a absorbit primul această influență, nu a întârziat de a se afirma drept cel mai vechi organizator al civilizației și culturii eline. Acest punct de vedere, care își găsea justificarea în unele informații ale scriitorilor antici, a fost formulat încă din secolul al XIX-lea și a fost adoptat de cei mai mulți istorici ai secolului nostru (Beloch, De Sanctis, Glotz, autorii lucrării Cambridge Ancient History etc.). Cercetări recente de caracter arheologic, întreprinse pe coastele răsăritene ale Mediteranei, au descoperit însă existența altor puncte de contact între greci și Orient, situate de data aceasta chiar în imediata apropiere ale vechilor focare răsăritene de civilizație. Cele mai importante dintre aceste cercetări au fost efectuate între 1936—1937 de Sir Leonard Woolley în orașelul Al Mina de pe coasta de nord a Siriei, la vărsarea fluviului Orontes. În felul acesta problema căilor de pătrundere a elementelor de civilizație orientală în Grecia și a rolului pe care ele l-au jucat în formarea culturii eline a fost așezată pe o bază cu totul nouă. Se cere deci o nouă examinare a acestei importante probleme, făcută acum nu numai pe baza informațiilor literare, care pentru această vreme sînt confuze și neconcludente prin ele înșile, ci pornind de la evidența arheologică, mai completă și mai convingătoare.

Pentru această dificilă sinteză se pregătea tînărul și valorosul învățat australian de la Oxford Thomas James Dunbabin. Colaborator al cunoscutului arheolog H. G. G. Payne la săpăturile de la Perachora, el studiasc în profunzime arheologia greacă a secolelor VIII-VI î. e. n., folosind în același timp cu multă siguranță și rafinament metoda combinării datelor arheologice cu izvoarele literare. T. J. Dunbabin muri la 31 martie 1955, lăsînd neterminată opera sa, a cărei realizare era urmărită cu atenție de cercetătorii de pretutindeni. Volumul pe care îl prezint aici conține șase prelegeri din ciclul pe care autorul l-a ținut la Oxford în 1953—1954, în care el își expunea cîteva din rezultatele cercetărilor sale. Cartea nu este decît o schiță a lucrării proiectate; autorul prezintă însă în linii atît de simple și cu o judecată istorică atît de calmă și de sigură tot ceea ce se putea spune pînă în 1955 despre această perioadă obscură din istoria Greciei încît aceste prelegeri « show the full quality of the artist and approach perfection » (Beazley).

Autorul începe prin a stabili aria de răspîndire a descoperirilor grecești din Orientul Apropiat, ajungînd la concluzia că cele mai multe se grupează în două zone distincte: pe de-o parte Cilicia și nordul Siriei, iar pe de alta coasta Palestinei. Cele mai multe puncte, unde asemenea descoperiri au fost semnalate (datînd din a doua jumătate a secolului VIII și din secolul VII î.e.n.), dovedesc prezența în aceste zone a mărții grecești sau a grecilor înșiși, ca negustori, mercenari etc.; unele însă, ca acelea de la Al Mina, arată existența unor factori, sau chiar a unor colonii, cu nimic deosebite de cele din vestul Mediteranei sau de pe malurile Pontului Euxin. În continuare autorul cercetează cu multă atenție obiectele de proveniență orientală (hitită țirzie, feniciană, asiriană, egipteană, urartu) descoperite pe teritoriul Greciei, încercînd în același timp să identifice, în arta greacă a secolelor VIII—VII, influențele răsăritene cele mai evidente, cu ajutorul numeroaselor studii stilistice speciale publicate în ultimul timp. Concluzia care se deprinde din constatările sale este că principala cale de pătrundere a civilizațiilor vechiului Orient în Grecia epocii geometrice și orientalizante era calea maritimă care lega Peloponezul și Atica de contoarele grecești sau feniciene din Mediterana Orientală, trecînd prin Creta, Rodos și Cipru. Pe acest drum veneau nu numai mărfurile din imediata apropiere a coastei siriene, unde, la acea dată, înfloreau micile regate hitite țirzii și feniciene, ci și cele din Egipt, din Mesopotamia, ca și cele din îndepărtatul regat Urartu din munții Armeniei. Dar ceea ce este mai important este faptul că împreună cu ele au pătruns în lumea grecească în plină transformare o serie de elemente fundamentale de artă, de cultură, de religie, care vor fi acceptate statornic de spiritul grecesc. Dunbabin prezintă în cele două capitole intitulate « The Eastern Contribution » aceste elemente, a căror gamă este foarte

variata. Cele două prelegeri, în care sînt analizate fenomene de artă și cultură precum și influența feniciană asupra compunerii alfabetului, sînt însă mai puțin complete decît altele, îndeosebi în ceea ce privește aportul Orientului la crearea miturilor și la constituirea unora dintre principalele divinități ale Olympului (Apollo, Dionysos, Zeus)¹.

Din nefericire lucrarea arheologului de la Oxford este numai un *torso*. Ea este lipsită de una dintre principalele capitole ale ei și anume « Contribuția grecească », în care desigur urma să se trateze, ca o concluzie a întregii cercetări, rolul pe care l-au avut diverse regiuni ale lumii eline în primirea și asimilarea elementelor orientale, și, de fapt, în sinteza culturii grecești. Ne-ar fi interesat punctul de vedere al acestui judicios învățat asupra interpretărilor unor istorici moderni, care, pornind de la aceleași descoperiri arheologice din Mediterana Orientală, au expus, în ultima vreme, concluzii cu totul neașteptate, pe această linie de gândire. Astfel, constatînd existența unui drum comercial maritim atît de intens frecventat, ca acela care unea Grecia cu Siria de nord și cu Fenicia, ei au ajuns să conteste posibilitatea unui al doilea drum, continental de data aceasta, de-a lungul Anatoliei spre orașele grecești de pe coasta Asiei Mici, reducînd importanța acestor orașe și vechimea lor (R. M. Cook, G. M. A. Hanfmann²). Punctul acesta de vedere era susținut de lipsa unor date arheologice corespunzătoare. Din nefericire, din pricina morții sale premature, Dunbabin nu a putut cunoaște recentele descoperiri, de-a dreptul senzaționale, ale lui R. S. Young de la Gordion, capitala regatului frigian, care se dovedește a fi jucat un rol nebănuit de mare, ca intermediar între Orient și Grecia în sec. VIII—VII î.e.n.³; de asemeni nu a cunoscut în întregime nici rezultatele săpăturilor efectuate la Smyrna și Milet⁴. Aceste descoperiri încep să umple lacuna atît de gravă în cunoașterea Anatoliei din prima jumătate a mileniului I î.e.n. E firesc deci ca ultimul capitol al lucrării, intitulat « Phrygia and Lydia », în care se examinează problema drumului continental de legătură între Orientul Apropiat și Grecia Asiatică, să apară totuși, deși numai la cîtiva ani de la apariție, ca ușor învechit. Căci s-ar părea că în momentul de față trebuie privită cu multă luare aminte întreaga problemă a contribuției Greciei Asiatică la crearea culturii eline. E drept că ideea lui A. Furtwängler potrivit căreia « das Neue und Schöpferische in der nun heranreifenden archaischen Kunst ist fast ganz das Eigentum der Ionier »⁵ trebuie considerată definitiv depășită. Importanța orașelor grecești din bazinul răsăritean al mării Egee în perioada de formare a civilizației grecești a căror bogății erau legendare în toată antichitatea, nu trebuie însă prin aceasta diminuată. Sperăm ca continuarea operii începute de Thomas James Dunbabin să fie întreprinsă curînd, ceea ce ar contribui la cunoașterea mai exactă a acestei încălțite și controversate perioade din istoria Greciei.

¹ Stadiul cercetărilor în această materie a fost expus de curînd de Albin Lesky, *Griechischer Mythos und Vorderer Orient*, în *Saeculum*, 1955, 1, p. 35 și urm., precum și de M. P. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion*, I, ed. 2, München, 1955.

² R. M. Cook, *Ionia and Greece in the eighth and seventh centuries B. C.*, JHS, 1946, p. 67 și urm. G. M. A. Hanfmann, *Ionia leader or follower*, în *Harvard Studies*, 1953, p. 1 și urm.; idem, *Archaeology in Homeric Asia Minor*, AJA, 1948, p. 135 și urm.

³ Rapoartele privind săpăturile de la Gordion au apărut începînd cu 1952 în *University of Philadelphia Museum Bulletin*, 16, nr. 1 (1952), p. 3 și urm. și 17, nr. 4 (1953), p. 3 și urm. precum și în AJA începînd cu 1955, p. 16 și urm.; 1956, p. 249 și urm. Cele mai importante descoperiri, din punctul nostru de vedere, sînt cele efectuate în tumuli, cf. AJA 1958, p. 147 și urm., precum și *Archaeology*, 1958, 4 p. 227 și urm.

⁴ Săpăturile de la Smyrna au fost publicate de J. M. Cook, sub forma unui raport preliminar, în JHS 1952, p. 104 și urm.; cercetările de la Milet au fost prezentate de Carl Weickert în *Istambuler Mitteilungen*, 7, 1957, p. 102 și urm. și de Machteld Mellink în AJA 1959, p. 81 și urm. Atît la Smyrna cît și la Milet au apărut fragmente ceramice protogeometrice din sec. IX î. e. n.

⁵ A. Furtwängler, *Die antiken Gemmen*, Berlin-Leipzig, 1900, p. 80.

Cîteva cuvinte despre metoda de lucru a autorului: ea reflectă cu fidelitate spiritul școlii arheologice oxoniene. Pentru perioadele istorice în care sintezele depind nu de izvoare scrise, ci mai ales de materialul arheologic — așa cum este cazul perioadei care constituie obiectul cercetării sale — Dunbabin socotește că istoricul «must be prepared to forget that he is an historian and to study archaeology for its own sake». Așa se face că autorul judecă faptele de ordin arheologic exclusiv ca arheolog, supunîndu-le metodelor de cercetare ale științei arheologice. Datele arheologice sînt așa fel prezentate încît semnificația lor istorică se degajă de la sine singură, autorul rezumîndu-se a interveni rar și numai pentru a sublinia legăturile generale și aspectele cele mai semnificative sau pentru a scoate în evidență unele aspecte mai puțin clare. Metoda este sobră și exactă iar autorul a reușit să prezinte un tablou limpede, dar nu schematic al acestei interesante epoci istorice.

(Petre Alexandrescu)

ARISTOTEL, *Organon I: Categoriile. Despre interpretare*. Traducere, Introducere și Note de Mircea Florian, București, Editura științifică, 1957, 260 p.

ARISTOTEL, *Organon II: Analitica primă*. Traducerea și Introducere de Mircea Florian. Note de Dan Bădărău și Mircea Florian. București, Editura științifică, 1958, LXI+278 p.

Primul volum este precedat de o amplă introducere intitulată: *Logica lui Aristotel* de Mircea Florian (98 pagini). Acest studiu este de o înaltă calificare tehnică și științifică, așa cum era de așteptat de la autorul lui. Aspectele cele mai fundamentale și profunde ale Logicii aristotelice sînt expuse succint și clar, pentru specialist. Întrebarea care se pune este dacă acest studiu răspunde scopului editurii. Specialiștii sînt puțini la număr, iar editarea traducerii se adresează unui public mai larg, care trebuie inițiat în această disciplină aristotelică. De aceea credem că o expunere mai puțin savantă și mai accesibilă unui cerc mai larg de cititori ar fi fost de dorit, deși ne este greu să facem un reproș autorului de a fi dat această splendidă schiță a Logicii lui Aristotel, pe care am fi dorit-o mai amplă și cu exemplificări mai bogate, ceea ce ar fi ușurat înțelegerea ei chiar și pentru nespecialist. În cazul acesta, volumul introducerii s-ar fi putut dubla, ceea ce desigur ar fi fost spre folosul tuturor. Acest lucru s-ar putea realiza într-o a doua ediție sau într-o publicație separată a studiului introductiv, ca o monografie independentă.

Fiecare din cele trei tratate logice traduse sînt precedate de cîte o introducere specială, care expune într-o formă scurtă și limpede problemele tratate și dă informațiile necesare înțelegerii textului. Notele care acompaniază textul de asemenea sînt foarte potrivite pentru a iniția cititorul în problematica logicii lui Aristotel și sînt clare, dînd strictul necesar pentru înțelegerea expresiilor din original.

În privința traducerii, în afară de lectura ei integrală, am confruntat cu originalul grec 4 capitole din *Categoriile*, 6 capitole din *Despre interpretare* și două capitole mari (1 și 4) din cartea I a *Analiticilor prime*. În general traducerea dată de Mircea Florian este corectă și justificată din punctul de vedere al textului grec. În unele cazuri, nu sîntem de acord cu traducerea dată de d-sa și noi am fi dat altă traducere, dar aceasta nu înseamnă că punctul de vedere al traducătorului este nejustificat sau greșit. Cine știe ce înseamnă interpretarea unui text filozofic grec, și în specie aristotelic, înțelege acest lucru. În unele cazuri am constatat lăsarea afară din traducere a unor crîmpeie de propozițiuni, lucru al cărui rost nu-l putem înțelege. În general, traducerea se ține destul de aproape de textul original, rămînd totodată și ușor de înțeles, fiind scrisă într-o proză românească științifică de bună calitate.